

De Dichter des Vaderlands en andere curiositeiten

Waarom het televisiepubliek niet voor de goede zaak gewonnen wordt

Waarom kunnen de mensen er maar niet toe besluiten dat ze helemaal niet van lyriek houden?

Paul van Ostaijen

Een grootse, enthousiasmerende poëziemanifestatie moest het worden: de eerste Gedichtendag op 27 januari 2000. De medewerkers van de organiserende Stichting Poetry International hadden een boordevol programma samengesteld dat ervoor moest zorgen dat de poëzie van Groningen tot Maastricht een dag lang onontkoombaar was: dichters lazen voor in bus en tram; op gebouwen,abri's en vuilniswagens stonden dichtregels; bibliotheken en scholen organiseerden lezingen of poëzie-workshops; de beraadslagingen van de Tweede Kamer werden geopend met de voordracht van een gedicht... Het hoogtepunt van de feestelijkheden: de bekendmaking van de dichter die zich als eerste voor vijf jaar 'Dichter des Vaderlands' zou mogen noemen; een eretitel die te verdienen was in een verkiezing waarin lezers konden zeggen wie volgens hen de ideale ambassadeur voor de poëzie zou zijn.

De bedoelingen waren goed, de woorden mooi. 'Gedichtendag wil poëzie dichters bij publiek brengen' kopt NRC wanneer Tatjana Daan, dan directeur van Poetry International, begin januari haar plannen heeft uiteengezet. Het misverstand moet uit de weg geholpen worden dat poëzie elitair is, vindt Daan: 'Poëzie is niet ontoegankelijk, poëzie is onzichtbaar. Daar willen we verandering in brengen.' En in het persbericht waarin het idee van een 'Nederlandse kroondichter' wordt gelanceerd, viel in dezelfde periode te lezen dat Poetry 'hoopt met de aanstelling van de Dichter des Vaderlands de betrokkenheid van het publiek bij poëzie te vergroten'. Hij of zij moest de poëzie van haar elitaire imago afhelpen.

Op de avond vóór Gedichtendag 2000 werd de naam van de eerste Nederlandse *poet laureate* bij de NPS bekend gemaakt. Deze 'Avond van het Gedicht', waarnaar volgens cijfers van bureau Intomart 243.600 mensen keken, werd door Joost Prinsen aan elkaar gepresenteerd. Er waren dichters te bewonderen, filmpjes over de tien 'mooiste' gedichten, interviews en reportages over poëtische onderwerpen. De spanning werd langzaam opgevoerd en Prinsen peilde alvast de stemming onder de dichters: zou u er wat voor voelen Dichter des Vaderlands te worden? Remco Campert: 'Ik zou niet willen, omdat ik er iets voor zou moeten doen.' Ilja Pfeijffer: 'Een grote eer, ik zou het zeker doen, ik heb zelfs campagne gevoerd.' Simon Vinkenoog: 'Als gewaarborgd wordt dat er wekelijks een gedicht in de krant komt, dat zou heel mooi zijn.' Willem van Toorn: 'Ach, dat is een Engels fenomeen, wij hebben gelukkig een andere traditie.' [zie bijlage 'Poet Laureate'] Gerrit Kouwenaar, ten slotte: 'Maar dat wordt zeker Toon Hermans.'

Eindelijk komt dan het moment van de bekendmaking. Daarvoor is de voorzitter van de Tweede Kamer ingehuurd, Jeltje van Nieuwenhoven. Prinsen: 'Het lijkt redelijk dat het resultaat van deze democratische verkiezing bekend gemaakt wordt door iemand die in het hart van de democratie zetelt. Mevrouw, de vloer is voor u.' Van Nieuwenhoven laat bescheiden weten geen kenner te zijn, verwijst nog even terloops naar de helaas niet helemaal vlekkeloos verlopen procedure (Rutger Kopland, die eigenlijk de meeste van de ruim 3.100 stemmen kreeg, had dooernstig voor de eer bedankt) en leest dan de uitslag voor: Gerrit Komrij! De camera zwenkt en daar zit hij dan, de eerste Dichter des Vaderlands: wat schuchter als altijd, maar met een grijns van oor tot oor. Is het de lach van iemand die verlegen is met de situatie of straalt hij écht van blijdschap om de zopas verworven versierselen? *Proud as a peacock of Tongue in cheek?* 'Het is allemaal wel veel ineens' mompelt hij. En op de vraag hoe hij inhoud zal gaan geven aan zijn functie: 'Wat moet ik doen? Als er iets is, er wordt iets geopend, bellen ze me dan op? Misschien is ook wel iets anders mogelijk dan met malle versjes komen aandragen als er weer wat te vieren valt. Iets doen voor de poëzie in het algemeen.'

Maar dan moeten we eruit voor de reclame. Prinsen

omhelst het feestvarken ('Hé, ouwe Komrij, gefeliciteerd!') en sluit haastig af. 'Tot de volgende keer!'

De geregisseerde publiciteitscampagne waarmee het circus rondom Gedichtendag en de verkiezing van de Dichter des Vaderlands gepaard gaat, is ongehoord groots opgezet. Organisator Poetry International koos de NPS, de VPRO en NRC als partners, met als gevolg dat de poëzie nooit eerder zo nadrukkelijk in de Nederlandse media aanwezig was geweest als op 26 januari 2000 en de dagen daarna. Publiciteit was het sleutelwoord: zoveel mogelijk mensen moesten bereikt worden, vooral de mensen die normaal gesproken nooit met poëzie in aanraking komen - 'poëzie is onzichtbaar' had initiatiefneemster Tatjana Daan immers vastgesteld.

Uit het feit dat bij de aanstelling van de Dichter des Vaderlands een democratische procedure werd gevolgd, kan worden afgeleid dat het publiek niet alleen bereikt diende te worden. De doelstelling van het hele initiatief was het publiek daadwerkelijk bij de poëzie te betrekken, en met behulp van de verkiezing werd 'betrekken bij' geconcretiseerd als 'een stem geven in'. (wat iets anders is dan 'betrekken bij' als 'engageren met' - de doelstelling van het 'gewone' leesbevorderingsbeleid van de regering, vormgegeven door m.n. de Sichting Lezen). Overigens moet hierbij onmiddellijk worden aangetekend dat de hele verkiezing deze eerste keer ook een beetje het karakter van een campy grap had. Het viel dan ook nogal mee met het democratisch gehalte ervan, Jeltje van Nieuwenhoven ten spijt. Niet Jean Pierre Rawie of Nel Benschop waren de stemmentrekkers - of zelfs Toon Hermans, zoals Kouwenaar voorspelde - maar Kopland en Komrij: twee serieuze dichters, uitgegeven door gerenommeerde uitgevers en serieus genomen door kritiek en academische literatuurbeschouwing. Prima compromisfiguren, dus, want ze behoren nou ook weer niet tot het soort *state of the art* avant-gardedichters van werk voor connaisseurs dat voor de 'gewone lezer' onbegrijpelijk is. Want dat was natuurlijk óók niet de bedoeling van de organisatie. Wie zulke poëzie waardeert (denk aan gelauwerde dichters als H.H. ter Balkt, Tonnus Oosterhoff, Anneke Brassinga, Nachoem Wijnberg), zo zal de filosofie geweest zijn, is al voor de poëzie gewonnen en kan jaarlijks op het

festival van Poetry in Rotterdam terecht, waar de hoofdmoot van het programma nog steeds compromisloos voor en door een elite van veellezers gemaakt wordt.[zie 'Deftige camp'] Laureaat Komrij was niet te beroerd enthousiast mee te werken aan de democratiserende doelstelling van het instituut Dichter des Vaderlands. Het eerste initiatief waaraan hij zijn naam verbond, was de oprichting van een 'poëzieclub'. Motto: 'Poëzie hoeft niet elitair te zijn. Poëzie is voor iederéén. De Poëzieclub wil meer mensen enthousiasmeren voor het lezen van gedichten', aldus de website van de club, www.poezieclub.nl. Ronduit aandoenlijk is de brief, ook op de site te vinden, waarin Komrij zijn 'lieve poëzievrienden en -vriendinnen' ertoe probeert over te halen tot de club toe te treden. Het is bijna niet te geloven dat hier dezelfde vileine polemicus aan het woord is die sinds jaar en dag met zijn verwoestende spot gehakt pleegt te maken van alles wat naar truttige gezelligheid, wansmaak, *low culture* en 'de stem des volks' riekt. 'Bij poëzie wil je dikwijls graag je geestdrift delen', schrijft hij. 'Het kan niet anders of we zullen met veel leden zijn. Ik hoop er op en ik vertrouw er op.'

Ook in zijn in functie geschreven gedichten toonde Komrij zich bereid zijn poëtische doen en laten wat aan

Deftige Camp

Toen NRC voor het eerst van de plannen voor de verkiezing kond had gedaan, schreef Jan Blokker in de *Volkscrant*: "De Nederlandse Dichter des Vaderlands", lees ik in het voorpaginabericht waarmee de krant met trots haar initiatief aankondigt, "wordt niet benoemd door de Kroon of het parlement, maar democratisch gekozen. Daartoe kan ieder zijn stem uitbrengen via een bon in het Cultureel Supplement". Hè, jasses. Een poet

laureate kiezen alsof je wilt inschrijven voor een bonuskaart van Albert Heijn. [...] Ik weet dat NRC *Handelsblad* door overwegend nette mensen wordt gelezen, dus het had nog erger gekund - maar toch: het blijft de nette stem des volks'. Blokker vertrouwt het dan ook niet: 'Je hoort de *tongue in cheek* klakken. [...] Ik denk dat ik weet wat ze willen: een Tollens van de eenentwintigste eeuw, dus deftige camp.'

te passen aan de bijzondere, populariserende, taken van een Dichter des Vaderlands. Niks geen moeilijk gedoe, maar regels als deze uit het sonnettenvierluik ter gelegenheid van het twintigjarig regeringsjubileum van koningin Beatrix waarmee Komrij zijn praktijk in mei 2000 begon:

Geleidelijk, in twintig jaar hard werk,
Zoals dat gaat bij manager en boss,
Werd zekerheid haar trouwste handelsmerk,
Maar liet de wereld zekerheden los

De reacties van *insiders* en critici op zijn in NRC gepubliceerde gedichten logen er niet om. Was cultuurgood ooit zo baksteensnel door alle poëtische bodems gezakt? Was dit nog poëzie, of hadden we hier te maken met een slechte grap, bedoeld om de liefhebbers eens goed de stuipen op het lijf te jagen met de allerbanaalste rijmelarij sinds de domineedichters als poëzie gepresenteerd? Vooral het pontificale rijm viel op en de parmantig redenerende toon waarop in deze en volgende Dichter des Vaderlands-gedichten allerlei gemeenplaatsen werden gedebiteerd. 'Wij willen de oude Komrij terug', kopte *De Groene Amsterdammer*. En Piet Gerbrandy liet weten de gedichten 'met een mengeling van verwondering en afgrijzen' gelezen te hebben: 'Waarde Gerrit', schreef hij, 'stop alsjeblieft met deze smakeloze grap.' Michaël Zeeman sprak van 'domme rijmpjes met een ondertoon van moralisme, [...] precies dat type gedichten dat de slome Hollandse bourgeoisie verwacht en verdraagt.' Ook Arjan Peters ('ulevelrijmpjes') en Adriaan Jaeggi ('kreupelversjes bij koninklijke geboortes en verjaardagen') sloten zich in de landelijke pers bij de critici aan. Natuurlijk: enige toenadering tot de 'gewone lezer' was een Dichter des Vaderlands van harte gegund, maar deze sinterklaasverzen leken zó toegankelijk dat ze door geverseerde poëzielezers als regelrechte provocatie werden opgevat. [zie 'Kritiek op voorhand']

Kritiek op voorhand
Serge van Duijnhoven
schreef aan de vooravond

van Komrij's verkiezing
in *De Groene Amsterdammer*
dat hij verwachtte dat het

initiatief zou verzanden in een gênante 'folklorisering van de poëzie', die dan het zoveelste symptoom zou zijn van 'een culturele aderverkalking die het stinkend rijke Nederland

parten speelt: het land verburgerlijkt, de tolerantie neemt af en de opvattingen ten aanzien van de kunsten en de maatschappij worden steeds behoudender.'

De zo gesmade verzen bleven verschijnen: bij gelegenheid van de ontploffing van de vuurwerkfabriek in Enschede (Gerbrandy: 'moeten wij geloven dat Komrij zelve bij zijn televisietoestel heeft zitten snotteren?'), bij de herdenking van de val van Srebrenica, bij de 75ste verjaardag van Jan Wolkers, op verzoek van de Commissie Waterbeheer 21ste eeuw, naar aanleiding van de verloving van prins Willem Alexander, bij de introductie van de euro, na de moord op Pim Fortuyn, bij het overlijden van prins Claus, ter gelegenheid van de derde Gedichtendag en bij de dreigende oorlog in Irak. Op 8 december 2003 verleidde de geboorte van prinses Catharina-Amalia Komrij voor het laatst tot het schrijven van een Vaderlands sonnet, 'Oranjekindje'. De wat vermoeid klinkende regel 'Als dichter moet ik nu mijn zegje doen' lijkt daarin een vooraankondiging te zijn van Komrij's emeritaat als Dichter des Vaderlands. Niet veel later stelde hij zijn positie beschikbaar, misschien wel mede omdat hij tabak had van de voortdurende kritiek van collega's en critici. [zie 'En wat vond de 'gewone lezer' ervan?']

En wat vond de 'gewone lezer' ervan?

De impliciete claim van Komrij's Dichter des Vaderlands-gedichten is dat zij weliswaar lachlust, medelijden of flinke ergernis oproepen bij kenners, maar dat zij wél aansluiten bij het onder het brede publiek levende idee van hoe poëzie geschreven moet worden. Maar is dat ook zo?

Dat is niet gemakkelijk te achterhalen. Op de talloze weblogs en elektronische discussiefora waarop over poëzie gechat wordt, kan weinig inhoudelijks over Komrijs vaderlandse gedichten gevonden worden. Ook uit de ingezonden brieven, die naar aanleiding van de poëtische erupties van de Dichter des Vaderlands gepubliceerd werden, kan niet opgemaakt

worden hoe de gedichten door gewone lezers werden gewaardeerd. De meeste brieven waren kritisch ('wat zullen we nou krijgen?', aldus een verontwaardigde lezer, 'onze eerste Dichter des Vaderlands weet niet hoe hij een sonnet moet schrijven. Komrij's sonnet is helaas krakkemikkige rijmelarij'), maar dat zijn

ingezonden brieven vrijwel altijd. Bovendien staan er ook enthousiaste brieven tegenover. Zo verzuchtte een lezer: 'Wat een gedenkwaardig sonnet heeft de Dichter des Vaderlands met "Leegte na de ramp" geschreven! De inzet van de volta met name is werkelijk subliem. Hulde aan de Dichter des Vaderlands.'

Maar was de kritiek terecht? Ik denk het niet. Althans niet helemaal, hoe begrijpelijk ze ook was: wie is aangesteld om de poëzie van haar elitaire imago te ontdoen, zal door de poëzielezende elite met enig wantrouwen gelezen worden. Daar komt nog bij dat Komrij Komrij niet zou zijn als hij dat wantrouwen niet met genoeg had gevoed. In 'Oranjekindje', bijvoorbeeld, Komrij's laatste gedicht in functie. Het mag dan een weinig hermetisch ogend gedicht zijn (geen moeilijke woorden, probleemloze syntaxis, een voor iedereen herkenbare thematiek), maar probeer maar eens precies te parafraseren wat hier precies staat:

Er is een kindje. Iedereen is blij.
Katrien is blij. Truus is zelfs in de wolken.
Want kindjes zijn onschuldig en, daarbij,
Ze hebben Mabel nu genoeg gemolken.

Goed dat Oranje weer een wedstrijd wint.
De hele intellectuelenklik
Valt stil, doodstil, door toedoen van een kind.
Baar, baar en op de vlucht slaat de kritiek.

Als dichter moet ik nu mijn zegje doen.
Welaan, ik geef het kind een dikke zoen
En zeg u dit: als uw gejuich oprecht is,

Zorg dat het kind een leven krijgt dat echt is,

Gun het een stem, een hart, een eigen pad -
En schop de monarchie onder haar gat.

In het licht van het voorgaande is het pikant dat dit gedicht een sneer lijkt te bevatten naar juist 'de hele intellectuelenklik' voor wie het formele traditionalisme van Komrij's Vaderlandse gedichten toch al een provocatie was. Maar is het ook écht een sneer? Krijgt inderdaad de intellectuelenklik, met haar elitaire monarchiekritiek, op dit voor Katrien en Truus zo feestelijke moment een veeg uit de pan? Zou hij dat allemaal menen, die zoetigheid over onschuldige kindjes en zo? Of moeten we op grond van de laatste regel van het sonnet juist besluiten dat Komrij zélf antimonarchistische gevoelens koestert? Wat wil hij nou zeggen?

Een nauwkeurige lezer ziet natuurlijk dat Komrij er in 'Oranjekindje' zijn teleurstelling over uitspreekt dat bij gelegenheden als deze de kritische tegenstem door bête ontroering verstomd raakt. Het gedicht verklaart zich dus solidair met die kritische tegenstem, en dat is een strekking die eerder bij de bekritiseerde 'intellectuelenklik' past dan bij Katrien en Truus, die in de eerste strofe toch vooral gedreven worden door (konings)kinderliefde en compassie met die arme Mabel. Wat er in de tweede strofe over 'de hele intellectuelenklik' staat is dus niet zomaar een populistische sneer naar een in het Fortuynistische Nederland van 2003 bijzonder impopulaire minderheid. Het is ook geen lippendienst aan Katrien en Truus.

Wat het gedicht een beetje ingewikkeld maakt, is dat er verschillende stemmen in klinken. De regels 'Want kindjes zijn onschuldig en, daarbij, / Ze hebben Mabel nu genoeg gemolken. // Goed dat Oranje weer een wedstrijd wint' zijn, in narratologische termen, gesteld in de *erlebte Rede*: de verteller sluit zich aan bij de gedachten van personages, in dit geval de gedachten van types als Katrien en Truus. Wat we in deze regels vernemen is hún reactie op de blijde tijding. Pas aan het eind van het gedicht horen we onvermengd de stem van de verteller (de 'dichter' uit regel 9), voor wiens rekening de aansporing in de slotzin komt: 'En schop de monarchie onder haar gat.'

Van wat daartussen staat (met name van de regels 'De hele intellectuelenklik / Valt stil, doodstil, door toedoen van een kind.'), is minder precies vast te stellen wie ervoor verantwoordelijk is. In die regels is het perspectief als het ware juist bezig te verschuiven van Katrien/Truus naar de dichter. Aan wie van hen de woorden in deze regels en het erin doorklinkende misprijzen jegens intellectuelen toegeschreven moeten worden, is niet uit te maken. Het is een subtiele onbeslisbaarheid die dit (dus tóch niet sinterklaasversachtige) gedicht zijn spanning geeft.

In 'Oranjekindje' gaat het, zoals altijd in de poëzie, om de subtiliteiten. Maar waar op tenen wordt gestaan, verdwijnen de subtiliteiten meestal uit het zicht. Het gedicht bespeelt twee publieken tegelijk en het zet ze meesterlijk tegen elkaar op. En dát is voor de kenners de steen des aanstoots. Zij ergeren zich eraan dat het gedicht zich in een niet al te nauwkeurige lectuur tegen hen keert. De Truzen en Katriens onder het publiek van de Dichter des Vaderlands kunnen Komrij erin herkennen als bondgenoot in de strijd tegen de 'hele intellectuelenklik' (daartoe ook nog eens impliciet aangemoedigd door alle publiciteit rondom de Dichter des Vaderlands, waarin de poëzie toch ook een beetje afgeschilderd was als een elitair vermaak dat, onder Komrij's bezielende leiding, maar eens snel aan het volk teruggegeven moest worden). Komrij, die in de eerste twee strofen ronduit schmiert - de woordkeus ('klik') en de ogenschijnlijke blijdschap om een koninklijke boreling zijn vet aangezette effecten ten overstaan van het Katrien- en Truus-publiek dat waarschijnlijk met die effecten tevreden is - heeft geen enkele moeite gedaan die misvatting te voorkomen. Hij heeft, het moet gezegd, zijn betere lezers schaakmat.

'Oranjekindje' is kenmerkend voor de poëzie die Komrij in de vier jaar na zijn uitverkiezing schreef. Bijna alle gedichten vertonen hetzelfde pesterige patroon: steeds klinkt, ingebed in Komrij's speelse ironie, óók de stem van het volk. In het sonnet 'De zittende politicus', bijvoorbeeld, geschreven naar aanleiding van de moord op Pim Fortuyn:

Hij heeft nog nooit gedanst. Hij kent zijn doel.
 Nog nooit is op zijn vale klerkensmoel
 Zomaar een lach verschenen, maar die nacht,
 Nadat de gek de nar had omgebracht,
 Kroop hij zijn bed uit, glimmend van de pret,
 En maakte hij onbespied een pirouette.
 Dank, dank, riep hij, het monster is geveld.
 Hij oefende het woord 'geschokt' voor morgen
 En sliep als twintig ossen kunnen slapen.
 Straks is hij, voor de camera, vol zorgen.
 Natuurlijk is hij zwaar tegen geweld.
 Daar klinkt verdomd weer zijn belegen lied.
 Hij loopt op straat, ondragelijk rechtschapen,
 En ziet nog steeds het echte monster niet.

Wederom zet de laatste regel het hele gedicht op z'n kop. Maar wat eraan voorafgaat, hangt (opnieuw: bij niet al te nauwkeurige lectuur) wel érg dicht aan tegen de vele volstrekt misplaatste aanklachten tegen en verdachtmakingen van Ad Melkert in de dagen na 6 mei 2002 (een enkeling meende bij verschijning overigens dat de 'zittende politicus' in het gedicht Wim Kok was).

Komrij heeft als vaderlandsdichter een aantal interessante en gemene gedichten geschreven die erin slagen de sluimerende onvrede met het instituut 'Dichter des Vaderlands' flink aan te wakkeren. De vermeende 'ulevelrijmpjes' en 'knekelversjes' zijn minder plat dan ze lijken en de kritiek erop was dus niet helemaal adequaat. Toch valt Komrij in zijn rol van vaderlandsdichter wel iets te verwijten. Het instituut was in het leven geroepen omdat de initiatiefnemers meenden dat onder het publiek het idee bestaat dat er een kloof gaapt tussen poëzie en ('gewone') lezer. Als het Komrij werkelijk ernst was iets te doen aan het negatieve imago van de poëzie, dan zit er een kapitale onhandigheid in zijn optreden als vaderlandsdichter. Hij verkoopt zijn ogenschijnlijk eenvoudige, in de veronderstelde taal van de mensen geschreven gedichten als bijdragen aan het streven naar democratisering van de poëzie ('kijk maar: dit is niet elitair, hierin vindt ook de niet-ingewijde iets van zijn gading'), maar feitelijk bevestigt hij de bestaande

anti-elitaire vooroordelen over poëzie alleen maar door in zijn rol van Dichter des Vaderlands steeds de poëtische dilettant uit te hangen. [zie bijlage 'Televisie, commercie en literaire kritiek']

Als er al lezers zijn die zich eraan storen dat poëzie doorgaans elitair en ontoegankelijk is, dan speelt Komrij voortdurend met ze onder één hoedje. In zijn gedichten, maar ook daarbuiten. Zo tekent hij in 2002 naar aanleiding van een gedicht van Christine D'haen het volgende op: 'Gewone lezers als u en ik zijn voor deze dame te vulgair geworden.' Hier is geen inspirerende leraar aan het woord, die zijn lezer een gedicht leert lezen, maar hier schmiert een ijdeltuit die niet laten kan ten koste van een collega-dichter de getapte jongen uit te hangen. En daarmee bewijst de grote popularisator de goede zaak toch echt een slechte dienst. Dat doet hij ook wanneer hij andere poëziekeners pesterig 'geleerden' of 'zogenaamde kenners' noemt en zijn lezers waarschuwt voor 'alle geheimtaal en jargon van dichters en poëzieprofessoren onder elkaar'. Door ten overstaan van en namens het grote publiek voortdurend te benadrukken dat hij als Dichter des Vaderlands tegenover de elite van liefhebbers stond, vergroot hij de kloof die hij als vaderlandsdichter had moeten helpen dichten. Ook bevestigt hij het misverstand dat wie ook al poëzie las vóórdat de Dichter des Vaderlands er reclame voor maakte tot een besloten club van insiders behoort die moedwillig met de rug naar de 'gewone lezer' blijft staan.

Zo bezien is het, vanuit de doelstelling van het Dichter des Vaderlands-initiatief geredeneerd, maar goed dat Komrij er na vier jaar de brui aan gaf. Mogelijk heeft hij moeten constateren dat de verongelijkte massa van door de 'officiële' poëzie veronachtzaamde lezers kleiner was dan hij had gedacht. Misschien viel hem de bijval wat tegen. In elk geval liet hij er in januari 2004 geen onduidelijkheid over bestaan dat het welletjes was: 'Ik abdiceer, ik bied mijn ontslag aan, ik ben het zat, ik heb er tabak van.'

De abdicatie zorgde opnieuw voor een hoop publiciteit. Kennelijk is zelfs poëzie nieuws als er koppen als 'Komrij zaait verwarring' (*Deventer Dagblad*), 'Komrij vertrekt met bombarie' (*De Gelderlander*), 'Heytze kandidaat voor vacature-Komrij' (*Amersfoortse Courant*) of 'Verwarring rond optreden

Gerrit Komrij als Dichter des Vaderlands nu compleet' (*Dagblad van het Noorden*) boven gezet kunnen worden. Maar of dat nou de *free publicity* voor de poëzie was, waarop de initiatiefnemers vier jaar eerder gehoopt hadden, is de vraag. Want terwijl de berichtgeving over de Dichter des Vaderlands langzaam opschoof richting journalistieke roddel- en leuterrubrieken, werd op de kunst- en opiniepagina's openlijk opluchting geventileerd dat de 'smakeloze grap' (Gerbrandy) nu eindelijk voorbij leek te zijn. 'Met de wijze waarop Komrij het ambt van Dichter des Vaderlands vier jaar lang heeft uitgeoefend', schreef bijvoorbeeld Michaël Zeeman naar aanleiding van Komrij's aftreden, 'heeft hij de Nederlandse poëzie een grote dienst bewezen. Het was nieuw, en omkleed met verwachtingen en pretenties. Komrij heeft die vakkundig uitgehold [...]. Hij heeft de opdracht en het idee volkomen bespottelijk gemaakt. Het baantje is nu zo belachelijk, dat geen serieuze, goede dichter het meer op zich kan nemen.'

Poetry liet zich intussen niet kennen: Komrij had zichzelf en zijn critici nog niet uit deze merkwaardige lijdensweg verlost, of de voorbereidingen voor de tweede Dichter des Vaderlands-verkiezing waren alweer in volle gang. Het hele circus van vijf jaar geleden werd herhaald met opnieuw een avondvullende televisie-uitzending als hoogtepunt. Maar het hele gedoe had inmiddels het karakter van een klucht gekregen en er ging van alles mis. Wat zich wreekte, is dat wat vijf jaar eerder begonnen was als *campy* grap opeens op een rare, onpoëtische, manier hoogst serieus genomen werd. De 'democratische' verkiezing van de hofdichter was destijds een spelletje dat, met vette knipoog, de gewoonte van televisiemakers parodieerde om kijkers het idee te geven dat zij bepalen wat ze voorgeschoteld krijgen (Jan Blokker meende de *tongue in cheek* destijds te kunnen horen klakken toen NRC over de 'bon in het Cultureel Supplement' schreef die de stemmers moesten invullen). Nu, echter, bleek dat allerlei mensen de democratische procedure opeens heel serieus gingen nemen. Vooral op internet - bijvoorbeeld op de website www.epibreren.com, waarop na Komrij's aftreden ook al een tussentijdse verkiezing voor een interim-Dichter des Vaderlands was georganiseerd, gewonnen door Simon Vinkenoog - werd door chattende en

-----Kierz1-----20-05-2005-----ISSN:1574-9444-----page 11 and 12-----

-----fold here-----'De Dichter des Vaderlands en andere curiositeiten'-----Thomas Vaessens-----

bloggende webdichters met veel misbaar geconstateerd dat de uitslag van de inmiddels uitsluitend per e-mail verlopende verkiezing 'onbetrouwbaar' zou zijn (men kon zo vaak stemmen op één kandidaat als men wilde) en dat de site waarop gestemd kon worden niet 'beveiligd' was. Dat was natuurlijk allemaal volkomen juist, maar bij Poetry had niemand er rekening mee gehouden dat er ook mensen waren die zich daar ook maar een seconde druk over zouden maken.

Intussen was dat wel de realiteit. Er moet zelfs iemand de moeite genomen hebben om de website van Poetry te kraken, want op een gegeven moment circuleerde op internet het bericht dat er een 'lek' was geconstateerd - de personalia en het stemgedrag van tientallen kiezers lagen op de virtuele straat. Kranten pikten het onmiddellijk op en opnieuw genereerde het Dichter des Vaderlands-initiatief fraaie *free publicity* voor de poëzie: zelfstemmers, gefingeerde adressen en gemobiliseerde familienetwerken: het idee dat de wereld van de poëzie klein en zelfbesloten is (nogmaals: het idee dat juist de wereld uit geholpen moest worden) kon niet ongelukkiger bevestigd worden.

De zaak sleepte zich voort tot de televisie-uitzending van de tweede 'Avond van het Gedicht' op 26 januari 2005. Voordat een heftig gesticulerende Simon Vinkenoog ten overstaan van deze keer maar 196.000 kijkers de nieuwe Dichter des Vaderlands bekend maakte, waren er opnieuw Joost Prinsen, filmpjes en reportages. Opnieuw werd geprobeerd de spanning langzaam op te voeren. En waar vijf jaar geleden Kouwenaar had voorspeld dat Toon Hermans de eerste Dichter des Vaderlands zou worden, daar was nu Joost Zwagerman die tijdens de uitzending nog maar eens vraagtekens plaatste bij een democratische dichtersverkiezing ('straks slaan we weer een modderfiguur' zei hij, verwijzend naar de kro-verkiezing van Pim Fortuyn tot 'grootste Nederlander' van enkele maanden daarvoor).

Het bleek plezierdichter en zelfbenoemde taalpurist Driek van Wissen te zijn geworden. [zie 'De uitslag'] Met overweldigende meerderheid van stemmen. Inderdaad een dichter uit een andere categorie dan de stemmentrekkers van de vorige verkiezing, Komrij en Kopland. En dat verschil bleek ook in de reacties. Barstte de kritiek op Komrij destijds pas los nadat gebleken was hoe de eerste Dichter des Vaderlands zich van zijn taken kweet, in Van

De uitslag

In NRC werd daags na de uitzending van de tweede 'Avond van de Nederlandse poëzie' de precieze uitslag van de Dichter des Vaderlands-verkiezing gepubliceerd. Dit was de top 10:

1. Driek van Wissen -- 1736
2. Simon Vinkenoog - 435

3. Ilja Leonard Pfeijffer - 377
4. J.A. Deelder - 371
5. Joost Zwagerman - 333
6. Elly de Waard - 288
7. Leo Vroman - 212
8. Hagar Peeters - 210
9. Anna Enquist - 190
10. Marjoleine de Vos - 161

Bron: NRC 27-1-2005.

Wissens geval werd niet eens de publicatie van diens eerste vaderlandse gedicht in NRC afgewacht. Onmiddellijk stond de nieuwe Dichter des Vaderlands ter discussie en, verdomd, wéér was het alsof de poëzie een scheiding der geesten uitlokt. 'Een Rijmelaar!' zei de één beledigd, 'maar zijn werk is tenminste wel begrijpelijk' vond de ander.

L'histoire se répète en opnieuw zal organisator Poetry niet goed geweten hebben wat ervan te denken. Op zichzelf was het, publicitair gezien, misschien goed nieuws dat de ingezonden brieven en opiniestukken vóór of tégen Van Wissens uitverkiezing in de dagen na 26 januari over elkaar heen buitelden, maar erg positief kon deze hijgerige aandacht per saldo toch opnieuw niet genoemd worden. In de berichten - die de op diezelfde dag bekendgemaakte nominaties voor de belangrijkste poëzieprijs van Nederland, de VSB-prijs, van de kunstpagina's verdrongen - kwamen de 'kenner' en de 'gewone lezer' deze keer nóg nadrukkelijker tegenover elkaar te staan, beide in hun meest clichématige gedaante: de kenner als elitaire obscurantist en de niet bijzonder onderlegde lezer als randdebiele semi-alfabeet die rijmende kwinkslagen voor poëzie aanziet. Aan Van Wissen de onmogelijke opgave om deze kloof in vijf jaar met wat verzen te dichten...

De polarisatie waarmee de verkiezing van de Dichter des Vaderlands had moeten afrekenen, is sinds de eerste televisie-uitzending van 'De avond van de Nederlandse poëzie' alleen maar keer op keer bevestigd. Dat is sneu voor iedereen die er zulke goede bedoelingen mee had, Poetry

International en NRC voorop. Maar de organisatoren hebben het ook wel een beetje aan zichzelf te danken. Wat ze fout deden, zie je het best wanneer je je probeert te verplaatsen in de positie van de mensen die zij wilden bereiken: *nieuwe* lezers voor de poëzie, mensen die tegenover de poëzie staan zoals wij, geverseerde lezers, ons verhouden tot de eveneens kleine werelden van het punniken of het kaatseballen.

Ik heb geen idee wat kaatseballen is: ik vermoed dat er een bal aan te pas komt die wel op een of andere manier gekaatst zal worden. Maar waar komt de bal vandaan? En waar moet hij naartoe? Ik zou het werkelijk niet weten. Heb het me ook nooit echt afgevraagd. Zolang de kaatseballers uitsluitend met elkaar blijven communiceren in het clubblad van de kaatsebalvereniging zal ik wel onwetend blijven. Ik kan daar heel goed mee leven. Maar stel nou eens dat mensen van de Nederlandse Kaatsebalbond het belangrijk vinden dat ik me betrokken ga voelen bij hun sport. En dat ze morgen in mijn krant aandacht beginnen te vragen voor het kaatseballen. Of dat ze een omroep zo gek krijgen hun zendtijd te verstrekken ten behoeve van de promotie (of democratisering) van de kaatsebalsport. De beste manier om er zeker van te zijn dat ik werkelijk geen spoor van belangstelling voor het kaatseballen zal ontwikkelen, zou dan zijn om mij voor te houden dat ik weliswaar onwetend ben, maar dat dat absoluut *niet* aan mij ligt. Nee, de schuld ligt bij het kaatseballen! Het is te lang een obscure liefhebberij voor een enkeling geweest, wij willen daar verandering in brengen!

Dit zou uiteraard een hopeloze strategie zijn: in plaats van mij aan te spreken op een heel verkeerde deficiëntie in mijn belangstellingen ('kom nou toch eens naar het kaatseballen kijken, dat is echt een heel spannende en leuke sport'), proberen de kaatsebalbevorderaars mij naar hun veldjes of clubhuizen te lokken door mij onbedoeld een vooroordeel op te dringen dat ik helemaal niet had, namelijk dat het kaatsebalwereldje een in zichzelf gekeerd wereldje is. [zie 'Treurig misverstand']

Het drama van het Dichter des Vaderlands-initiatief is dat de ongetwijfeld goedbedoelende organisatoren vol overtuiging voor de domme kaatseballersstrategie gekozen

hebben. De onwetende, niet per se in poëzie geïnteresseerde krantenlezer en televisiekijker werden geconfronteerd met defensieve praatjes over een poëzie die zichzelf kennelijk hopeloos elitair en ontoegankelijk vond, waarna de eerste Dichter des Vaderland nog eens uit alle macht zijn best deed om dat beeld te bevestigen. Gevolg: alle inspanningen leidden slechts tot het groeien van de kloof tussen 'de expert', die er met zijn voorkeur voor de wat minder eenvoudige poëzie alleen maar geïsoleerder op werd, en de 'gewone' lezer, die zich - als er al een kiem van belangstelling voor poëzie in hem of haar aanwezig was - alleen maar verder terugtrok op het terrein dat hij toch al kende: de pretentieloze rijmpjes. Nettowinst: nul.

Treurig misverstand

In 2004 introduceerde RTL4 het boekenprogramma *Kaft*, gepresenteerd door Sylvana - 'ik hoef niet te pretenderen dat ik er verstand van heb' - Simons. Sylvana liet geen gelegenheid onbenut om te laten weten dat ze géén deel uitmaakte van het volgens haar elitaire boekenwereldje. En er waren nogal wat van die gelegenheden, want de voormalige presentatrice van het programma *Sexquiz on the beach* werd aan de vooravond van het nieuwe boekenprogramma zéér gretig geïnterviewd. *Kaft* moest 'niet uitsluitend' over 'de literaire hoogstandjes voor de culturele elite van Nederland' gaan, zo vertrouwde ze een journalist toe. Dat is immers maar 'een mysterieuze groep van ingewijden die zich krampachtig afschermt van de

grote massa'.

Deze provocatie bleef vanuit de literaire wereld niet onweersproken. In zijn column voor het *Volkskrant Magazine* stoorde Adriaan Jaeggi zich eraan dat de presentatrice in haar uitspraken het vooroordeel bevestigde dat schrijvers niet van 'indringers' houden. "Zeg nou eens eerlijk, Syl, mag ik Syl zeggen? Jij denkt kennelijk dat wij uit het literaire wereldje tegen mekaar zeggen: 'Wat mot dat vreemde volk op ons erf, Oek?' 'Laat de hond er maar op los, Adriaan'. Maar voor mij als schrijver is het toch een stuk prettiger als honderdduizend mensen mijn boek kopen in plaats van honderd?"

Wat Jaeggi in het verkeerde keelgat schoot, en terecht, was Sylvana's luie en populistische suggestie

dat het niet aflatende
 gesmacht van 'de grote
 massa' naar literatuur door
 de leden van de 'mysterieuze
 groep van ingewijden' al
 sinds mensenheugenis wordt
 gefrustreerd. Want dat is
 de vooronderstelling van
 haar molengevecht tegen
 'de literaire elite': aan
 de massa ligt het niet: die
 wil zo ontzettend graag
 literatuur! Nee, het is die
 vermaledijde elite die het
 steeds allemaal helemaal
 voor zichzelf wilde houden.
 Die suggestie is uiteraard
 te zot voor woorden: er zit
 achter de televisie helemaal
 niemand op literatuur te
 wachten, zoals inmiddels ook
 wel gebleken is. Sylvana's
 sympathieke voortrekkersrol
 in de democratisering
 van de literatuur is op
 niets uitgelopen; haar
 programma was bij gebrek aan
 zelfs maar een spoor van
 belangstelling binnen enkele
 weken alweer roemloos van de
 buis verdwenen.

Sylvana (en andere
 televisiemakers die 'iets
 met literatuur' proberen
 te doen) gaat uit van
 een defensieve strategie.
 Haar vooronderstelling is
 dat het grote publiek bij
 voorbaat een weigerachtige
 houding aanneemt tegenover
 de literatuur ('literatuur?
 maar dat is toch heel

elitair?'). Maar die houding
 is er helemaal niet. Het
 grote publiek denkt helemaal
 niets van literatuur. Totdat
 Sylvana in talloze interviews
 begint te klagen over 'een
 mysterieuze groep van
 ingewijden'. En dan keert
 zich de defensieve strategie
 keihard tegen de literatuur:
 'als Syl het zegt, zal het
 wel waar zijn', denken de
Sexquiz on the Beach-kijkers
 die nog nooit een boek van
 dichtbij hebben gezien. Geen
 wonder dat *Kaft* hen niet
 echt vermocht te boeien.
 'Laten we hopen dat haar
 volgende programma weer
 gewoon leuk is', zullen ze
 gedacht hebben.

Bijlage: Poet Laureate

De Nederlandse titel 'Dichter des Vaderlands' is een variant op de Engelse *poet laureate*. Victoria verleende de titel in haar nadagen voor het eerst aan Ben Jonson, waarna onder andere Davenant (1638), Dryden (1668), Tate (1692), A.N. Whitehead (1757), Wordsworth (1843), Tennyson (1850), Austin (1896), Bridges (1913), Masefield (1930), Day Lewis (1967), Betjeman (1972), Ted Hughes (1984) en Andrew Motion (1999) door de kroon als *poet laureate* benoemd werden. De titel gaat terug op die van poeta laureatus in de Romeinse oudheid, gegeven aan dichters die als blijk van waardering voor hun werk op het Capitool gekroond werden met een aan Apollo gewijde lauwerkrans. Interessant aan de Nederlandse variant van de *poeta laureatus* een *Dichter des Vaderlands* is, dat die voor het eerst gekozen werd op wat aanvankelijk, vóórdat de Vlamingen meededen, Landelijke gedichtendag heette. Waar komt die dubbele verbinding met de Nederlandse nationale identiteit vandaan?

Tot 2000 is er in Nederland nooit een dichter als *poeta laureatus* aangewezen, wat natuurlijk niet wil zeggen dat er geen dichters waren die een positie innamen die, informeel, gelijkenissen vertoont met de positie die Komrij tussen 2000 en zijn terugtrekking begin 2004 had. Figuren als 'vadertje' Cats of Hiëronymus van Alphen stelden zich graag op als dichters met een duidelijk publieke functie. En in de negentiende eeuw was het idee dat een dichter voor de woordkunstige omlijsting zorgt bij bijzondere gelegenheden heel gewoon. Bij feestelijke of droevige gebeurtenissen was het gebruikelijk dat een dichter speciaal daarvoor een vers schreef, dat dan door hem of door een acteur opgezegd kon worden. Bij openingen van gebouwen of onthulling van standbeelden was een van de onderdelen van de plechtigheid het voorlezen van een toepasselijk gedicht.¹ Bovendien waren er dichters als Jan Frederik Helmers, Cornelis Loots en Hendrik Tollens die een dichtkunst van 'Nederlandsche toonen' (Loots) voorstonden, juist in een periode van verfransing.² Hun bovenpolitieke vaderlandsliefde werd een topos in de negentiende-eeuwse poëzie, en die toewijding werd ook van de dichters verwacht: behalve om hun genie en om hun deugden werden de grote kunstenaars in de negentiende eeuw bewonderd als symbolen van de natie.³

De dichter heeft niet altijd bijgedragen aan de vorming van een nationale identiteit. Toen de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde in 1785 een prijsvraag uitschreef waarin ze opriep in een gedicht of in proza de eigenschappen van de Nederlanders te karakteriseren, kwam daar geen enkele inzending op binnen.⁴ Pas als in de decennia daarna de Europese natie-staten meer en meer de behoefte krijgen zichzelf te legitimeren en profileren, gaan ook dichters zich steeds meer erop toeleggen het nationaal bewustzijn te verdiepen.⁵ Er is zelfs opgemerkt dat deze bekommernis om de constructie van een Nederlandse nationale identiteit in de Nederlandse literatuur als een 'rem op de romantiek' heeft gewerkt.⁶

Daarmee is niet per se gezegd dat de instelling van een Dichter des Vaderlands in de eentwintigste eeuw een anachronistische daad is. 'Als zich één ontwikkeling voorspellen laat', schrijft Abram de Swaan in 1991, 'dan is het de internationalisatie van Nederland'.⁷ Voor de poëzie van nu en de komende decennia zijn vragen interessant als: wie beschouwen de dichters van nu als hun lezers, nu we in een verenigd Europa enerzijds te maken hebben met afname van het belang van de moderne natie-staten, anderzijds, en als gevolg van deze mondialisering, juist met een toenemend belang van de regio's? Gaan dichters weer regionale identiteit verschaffen, nu nationale identiteiten vervagen tegen de achtergrond van steeds verdergaande internationalisering?

1-Marita Mathijsen, *Het literaire leven in de negentiende eeuw*. Culemborg 1987, p.70
 2-N.C.F. van Sas, 'Vaderlandsliefde, nationalisme en vaderlands gevoel in Nederland, 1770-1813'. In: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 102, 1989, p.471-495. M.n. p.489.
 3-J. Th. Bank, *Het roemrijk vaderland. Cultureel nationalisme in de negentiende eeuw*. 's-Gravenhage 1990, p.20.
 4-Rob van Ginkel, Op zoek naar eigenheid. *Denkbeelden en discussies over cultuur en identiteit in Nederland*. 's-Gravenhage 1999, p.11.

5-Remieg Aerts, 'De nationale cultuur'. In: *Comenius* 38, 1990, p.236-255. Vgl. Joep Leerssen, 'Literary Historicism: Romanticism, Philologists, and the Presence of the past' (in: *Modern Language Quarterly* 65-2, 2004) en Virgil Nemoianu, 'National Poets in the Romantic Age: Emergence and Importance' (in: Angela Esterhammer (ed.), *Romantic Poetry*. Amsterdam/Philadelphia 2002, p.249-256).
 6-W. van den Bergh, 'Nationalisme, een rem op de romantiek'. In: *Spektator* 18-5, 1989, p.347-350.
 7-Abram de Swaan, *Perron Nederland*. Amsterdam 1991, p.8.

Kier21-----20-05-2005-----ISSN:1574-9444-----page 19 and 20-----fold here-----'De Dichter des Vaderlands en andere curiositeiten'-----Thomas Vaessens

Bijlage: Televisie, commercie en literaire kritiek

Vertegenwoordigers van het boekenvak hopen natuurlijk dat aandacht voor boeken op televisie de boekverkoop stimuleert. Een belangenvereniging als de CPNB is dan ook zeer gespitst op televisie-exposure voor de literatuur. Het succes dat daarmee geboekt is, is mythisch. In de meest recente Nederlandstalige literatuurgeschiedenis staat een hoofdstuk over het zogenaamde 'Van Dis-effect'. Het is getiteld 'De invloed van de media op het literaire bedrijf' en vertelt het verhaal van modale schrijvers als Frans Pointl, P.C. Kuipers en Monika van Paemel, die dankzij hun optreden in het programma van Adriaan van Dis opeens herdruk na herdruk beleefden.¹ En dichter Jean Pierre Rawie verkocht het ongehoord hoge aantal van 40.000 exemplaren van zijn bundel *Onmogelijk geluk* nadat hij op een avond in 1992 primetime bij Sonja Barend had laten zien hoe geestig hij is. Toch is enige relativering van 'het Van Dis-effect' wel op z'n plaats. Echte succesnummers zijn uitzonderingen. Zo wees Joos Kat, uitgever van De Wereldbibliotheek, erop dat hij vele rampverhalen kent van uitgevers wier auteur bij Van Dis aan tafel geen enkele indruk maakte, terwijl de herdruk van het boek al klaarlag.²

De bemoeienis van televisiemakers met literatuur wordt door literatuurcritici vaak met argusogen bekeken. In zijn recente essaybundel *Een verhaal dat het leven moet veranderen* geeft Hans Goedkoop daarvoor een aardige verklaring. Goedkoop schetst een model van literaire communicatie waarin de auteur en zijn boek aan de ene kant staan (de zender en zijn boodschap), en de lezer aan de andere (de ontvanger). Daartussen, zegt Goedkoop, is van oudsher een enorm niemandsland. In de jaren vijftig was het nog het exclusieve domein van de criticus. Hij was het die, als literair deskundige, de afstand tussen boek en lezer overbrugde. Hij vertelde de mensen wat ze moesten lezen en bracht aldus de boeken aan de man. Vervolgens ontdekten in de jaren zestig en zeventig ook journalisten het niemandsland. Zij gingen zich, op radio en TV, opeens met de bemiddeling tussen schrijver en lezer bemoeien. En omdat ze in hun programma's ook schrijvers interviewden, raakten ook de schrijvers zelf bij de literaire communicatie betrokken. De criticus, schrijft Goedkoop, valt terug 'in een peloton

van ongelijksoortige types die vaak nog geen fractie van zijn expertise hadden en, misschien nog wel ernstiger, de houding miste die vanouds verbonden was met de waardering van literatuur'.³

Literaire kritiek werd literaire marketing, dat is zo ongeveer het proces dat Goedkoop beschrijft. Het is in feite een commercialiseringsproces, waarop door de critici altijd nogal angstig gereageerd is. Niet ten onrechte, wanneer je tenminste de mening onderschrijft dat er een gezonde kritiek nodig is, die in de literatuur voor een soort literaire *survival of the fittest* zorgt. Wanneer de grens tussen literatuurkritiek en 'aandacht voor literatuur' vervaagt, loopt de literatuur het risico te vervallen in plichtmatige middelmatigheid. Je kunt dat zien op terreinen waarop geen (of: nog geen) serieuze kritiek bestaat, zoals dat van de podiumpoëzie of van de literaire tijdschriften op internet. Zonder de hiërarchische gelaagdheid van het kritisch discours kunnen de goeden zich daar niet onderscheiden en voeren de schreeuwers die meer tijd hebben dan talent er het hoogste woord.

Goedkoop's analyse is niet onjuist, al kun je je afvragen of hij zich niet vergist wanneer hij de omslag naar commercialisering situeert in de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw. Critici zijn niet pas dertig jaar geleden beginnen te klagen over de uitholling van hun vak, dat deden ze ook in de negentiende eeuw al. Commercialisering is al veel langer de meest gevreesde vijand van de literatuur en de literatuurkritiek. Vanaf het moment dat de bekommernis om geld haar intrede deed in de literatuur (in Nederland was dat bij het grote succes van de dames Wolff en Deken),⁴ heeft zich een uiterst

1-Jaap Goedegebuure, '16 maart 1983. Eerste uitzending van het televisieprogramma 'Hier is Adriaan van Dis'. De invloed van de media op het literaire bedrijf'. In: M.A. Schenkeveld van der Dussen, e.a. (red.), *Nederlandse literatuur, een geschiedenis*. Groningen 1993, p.846-852.
2-Charlotte Govaert & Francine Smink, 'De uitgeverij. Boeken uitgeven is het publiek verleiden'. In: *Vooy's* 10-1, 1991, p.32.
3-Hans Goedkoop, 'Visie! Expliciteren! Nu!. Literatuurkritiek in de

vaart van de massamedia'. In: dez., *Een verhaal dat het leven moet veranderen*. Amsterdam 2004, p.170-185. Citaat: p.175.
4-Zie hierover Marita Mathijssen, *Het literaire leven in de negentiende eeuw* (Culemborg 1987) en Lisa Kuitert, 'Schrijver van beroep. De professionalisering van de literaire auteur in de negentiende eeuw'. In: *Boekmancahier. Kwartaalschrift over kunst, onderzoek en beleid* 13-47, 2001, p.23-33.

staple

fel en hardnekkig verzet daartegen gemobiliseerd. Deze tegenbeweging, de Romantiek, heeft het schrijverschap en de literatuur meer en meer omgeven met een aureool van anticommerciële integriteit. Daarmee is een schisma ontstaan dat, zo valt te vrezen, niet meer te repareren valt.

-----Kiez21-----20-05-2005-----ISSN:1574-9444-----page 23 and 24-----
-----fold here-----
-----Thomas Vaessens-----'De Dichter des Vaderlands en andere curiositeiten'-----

Literatuur

Remieg Aerts, 'De nationale cultuur'. In: *Comenius* 38, 1990, p.236-255.

Dirk-Jan Arensman & Maartje Somers, 'Kwaliteitsgraffiti. Nieuwe wegen voor de poëzie'. In: *Het Parool* 28-1-2000.

J. Th. Bank, *Het roemrijk vaderland. Cultureel nationalisme in de negentiende eeuw.* 's-Gravenhage 1990.

Roland Barthes, *Roland Barthes door Roland Barthes.* Nijmegen 1991.

Jan de Bas, 'Gedichten als kleintje koffie bij hevige dorst'. In: *Trouw* 27-1-2000.

Thomas van den Bergh, 'Nederlandse poëzie: hoe dichter, hoe beter'. In: *VPRO-Gids* 4-9-1999.

Jan Blokker, 'Des vaderlands'. In: *De Volkskrant* 28-8-1999.

Serge van Duijnhoven, 'Gedichtendag'. In: *De Groene Amsterdammer* 26-1-2000.

Arjen Fortuin, 'De poëtische tegendraadsheid van Gerrit Komrij'. In: *NRC* 31-1-2000.

Piet Gerbrandy, 'Komrij, keer op je schreden'. In: *De Groene Amsterdammer* 6-1-2001.

Rob van Ginkel, *Op zoek naar eigenheid. Denkbeelden en discussies over cultuur en identiteit in Nederland.* 's-Gravenhage 1999.

Jaap Goedegebuure, '16 maart 1983. Eerste uitzending van het televisieprogramma 'Hier is Adriaan van Dis'. De invloed van de media op het literaire bedrijf'. In: M.A. Schenkeveld van der Dussen, e.a. (red.), *Nederlandse literatuur, een geschiedenis.* Groningen 1993, p.846-852.

Hans Goedkoop, *Een verhaal dat het leven moet veranderen.* Amsterdam 2004.

Charlotte Govaert & Francine Smink, 'De uitgeverij. Boeken uitgeven is het publiek verleiden'. In: *Vooys* 10-1, 1991, p.32.

Bas Heijne, 'Kunst'. In: *NRC* 2-2-2002.

Kristien Hemmerechts, 'De burcht van de literatuur. Verlangen naar een ouderwetse Dichter des Vaderlands'. In: *de Volkskrant* 17-2-2005.

Adriaan Jaeggi, 'Boaskma voor DiDeVa'. In: *Het Parool* 08-07-2004.

Gerrit Komrij, 'Kost en inwoning. [Over 'Epitaphium Marijn de Jong' van Christine D'haen]'. In: *NRC* 7-2-2002.

Gerrit Komrij, 'Gedichten des Vaderlands [alle door Komrij in zijn hoedanigheid van Dichter des Vaderlands gepubliceerde gedichten]'. URL: http://www.kb.nl/kb/resources/frameset_kb.html?/kb/dichters/komrij/gedichten/gdv01.html

Marc Kregting, 'Wie zich een halve politicus waant'. In: *Yang* 2002-4, p.665-681.

Joep Leerssen, 'Literary Historicism: Romanticism, Philologists, and the Presence of the past'. In: *Modern Language Quarterly* 65-2, 2004.

Jos Joosten, 'De regelkamer. Dichter des gehuchts'. In: *de Standaard* 15-1-2005.

Virgil Nemoianu, 'National Poets in the Romantic Age: Emergence and Importance'. In: Angela Esterhammer (ed.), *Romantic Poetry.* Amsterdam/Philadelphia 2002, p.249-256.

Arjan Peters, 'Wie wordt Dideva?'. In: *de Volkskrant* 20-2-2004.

Arjan Peters, 'Een hofdichter die nooit een hofnar wordt'. In: *de Volkskrant* 8-2-2000.

Cees van der Pluijm, *Schrijven van gedichten en verhalen.* Hilversum 1998.

Marc Reugebrink, 'Sukkels gevraagd. Verzamelde stukken en nieuwe poëzie van Gerrit Komrij'. In: *de Morgen* 2-5-2001.

N.C.F. van Sas, 'Vaderlandsliefde, nationalisme en vaderlands gevoel in Nederland, 1770-1813'. In: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 102, 1989, p.471-495.

Monique Snoeien, 'Sylvana met boeken: ik ben een doorsnee lezer'. In: *NRC* 3-4-2004.

Pieter Steinz, 'Ambassadeur voor de hele poëzie. Gerrit Komrij over het Dichterschap des Vaderlands'. In: *NRC* 27-1-2000.

Pieter Steinz, 'Komrij brengt publiek in verwarring'. In: *NRC* 29-1-2004.

Abram de Swaan, *Perron Nederland.* Amsterdam 1991.

Corine Vloet, 'Gedichtendag wil poëzie dichter bij publiek brengen'. In: *NRC* 7-1-2000.

Rob de Vos, 'Een dichter is, dunkt me, eerder autistisch'. Meanderlezers stellen vragen aan Gerrit Komrij'. <http://meander.italics.net/interviews/interviewa.php?id=1> (1-3-2005).